

בדין חפיפת האשה

ר' שמעון יפרח

א. סוגיית הגמרא

במסכת בבא קמא, כתבה הגמרא¹:

עשרה תקנות תיקן עזרא... ושתהא אשה חופפת וטובלת... ושתהא אשה חופפת וטובלת, דאורייתא היא, דתניא: "ורחץ את בשרו במים" (ויקרא י"ד) – שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים, "את בשרו" – את הטפל לבשרו, ומאי ניהו? שער. אמרי דאורייתא לעיוני דלמא מיקטר, אי נמי מאוס מידי משום חציצה, ואתא איהו תיקן חפיפה.

ופירש שם רש"י²:

חפיפה במסרק להרחקה דמילתא.

דהיינו, לפי רש"י מדין תורה היה צריך לפני הטבילה רק לעיין בשיער לבדוק אם יש בו קשר או לכלוך, ובא עזרא ותיקן שבנוסף לעיון יש לסרוק את השער במסרק.

לעומתו, התוס' רי"ד³ כתב, שמה שנאמר בגמרא שמדאורייתא צריך לעיוני - היינו לא רק לעיין, אלא גם לסרק במסרק, כיון שאם לא תעשה כן לעולם ישארו השערות קשורות זו בזו. ועזרא תיקן שצריך גם רחיצה וחפיפה במים חמים.

אם כן, עלו בידינו שתי הבנות מהי תקנת עזרא:

1. סירוק – שיטת רש"י.
2. רחיצה וחפיפה במים חמים – שיטת התוס' רי"ד.

¹ פב.-:

² פב: ד"ה 'חפיפה'.

³ ד"ה 'ושתהא'.

ב. זמן החפיפה – שיטת רש"י

במסכת נידה איתא בגמרא⁴:

אשה מהו שתחוף בלילה ותטבול בלילה? מר זוטרא אוסר ורב חיננא מסורא שרי... והלכתא אשה חופפת ביום וטובלת בלילה, והלכתא אשה לא תחוף אלא בלילה. קשיא הלכתא אהלכתא? לא קשיא, הא דאפשר הא דלא אפשר.

בראשונים הובאו שני הסברים למהלך הסוגיה. רש"י כתב:

מהו שתחוף בלילה – בליל טבילתה. מי אמרינן מתוך שממהרת לטבילתה לא חייפא שפיר. **הא דאפשר** – לחוף ביום, חופפת ביום. **הא דלא אפשר** – לחוף ביום, כגון מוצאי שבת ויום טוב⁵.

משמע שלשיטת רש"י, קיימת עדיפות ראשונה שתחפוף ביום. ומנמק רש"י את שיטתו:

ותמה על עצמך – שהרי בקושי התירו להרחיק חפיפתה מטבילתה כל כך, אלא משום דאי חפפה בליל טבילתה, אימור לא חייפא שפיר משום דממהרת לטבילתה מתוך שמהומה לביתה.

אם כן, לרש"י באופן עקרוני הטבילה היתה צריכה להיות סמוך לטבילה, דהיינו בלילה, אבל מכיון שהיא ממהרת לביתה היא לא תבדוק בצורה יסודית בלילה, ולכן העבירו את החפיפה ליום, וזהו המצב הלכתחילאי – לחפוף דוקא ביום. אמנם, במקום שאין אפשרות לחפוף ביום נחזיר את הדין למצבו הראשוני, ותחפוף סמוך לטבילה.

התוס'⁶ ביארו בשיטת רש"י, שמותר לחוף בליל טבילתה, אלא שטוב לה יותר לחוף ביום מפני שמהומה לביתה. וכן מדייקים התוס' מלשון הגמרא: "אשה חופפת ביום".

הב"ח⁷ בסימן קצט הקשה, מדוע לא חשש רש"י לחששו של השאלות המובא לקמן, שאם לא תחפוף סמוך לטבילה, יתכן שיתקשר שיערה בזמן שבין החפיפה לטבילה, ויחצוץ בטבילה.

⁴ סז:

⁵ כך ע"פ גרסת הב"ח ברש"י.

⁶ סח. ד"ה 'כך אמרו'.

⁷ סימן קצט, אות ו.

ותרץ הב"ח:

לפי שזה קרוב לודאי, דכיון שמהומה לביתה ממהרת לחוף בלילה ולא תחוף יפה. אבל חששת שמא יתקשר שעה בין חפיפה לטבילה, הוא ספק רחוק, דכל אשה נזהרת לכרוך שעה היטב.

דהיינו, רש"י מגדיר את החשש שלו כחשש ודאי שמא לא תבדוק יפה, בניגוד לחשש שמא יתקשר שעה, שהוא חשש קלוש.

ג. זמן החפיפה – שיטת השאלות

התוס' ⁸ הביאו את דברי השאלות דרב אחאי, הסובר שבאופן עקרוני יש להעדיף חפיפה סמוך לטבילה דוקא:

הא דאפשר – לחוף בליל טבילה, שהוא חול, לא תרחיק חפיפה מטבילה כלל. **הא דלא אפשר** – כגון שליל טבילה יום טוב או שבת, אז תחוף ביום שלפני הטבילה.

כלומר, מבארים התוס' על פי דברי השאלות, שכל זמן שתוכל – אין לחוף אלא בליל הטבילה עצמו, ולא לפני כן.

גם בשיורי טהרה הביא את דעת השאלות⁹, וביאר:

שבדאפשר לחפוף בלילה לא מועילה חפיפה ביום, ואם תחפוף ביום צריכה לחזור ולחפוף בלילה.

ומוסיף השיורי טהרה בהסבר דעת השאלות, שאם חפפה ביום והיתה לה אפשרות לחפוף בלילה – צריכה לחפוף שנית, בלילה. ואם אח"כ אירע לה אונס ולא היה באפשרותה לחפוף בלילה – תצטרך לחזור ולחפוף למחרת בלילה, אע"פ שהדבר יגרום לדחיית מצות עונה.

⁸ נדה סח. ד"ה 'כך אמרו'.

⁹ סימן קצט סעיף ג.

ד. ביאור מחלוקת רש"י והשאלות

כתב הטור¹⁰:

חפיפה זו, פירש"י: מוטב שתהיה ביום שלפני טבילתה מבלי לטבילתה, לפי שממהרת בלילה ולא תחוף יפה. ובשאלות פרשה אחרי סימן צ"ו פ"י, שמוטב שתהיה בלילה כדי שתהיה סמוך לטבילתה. **וכתב א"א הרא"ש ז"ל:** ונוהגות הנשים שמתחילות לחוף מבעוד יום, ועוסקות בחפיפה עד שתחשך, ואז טובלות. ועוד מחמרות על עצמן, שאע"פ שחפפו נושאות עמהם מסרק וסורקות בבית הטבילה. ע"כ. חל טבילתה במ"ש, שא"א לה לחוף מבעוד יום, די לה בחפיפת ליל טבילתה. ומ"מ מנהג יפה שתרחוץ ותחוף יפה בע"ש, ומ"ש תחוף מעט ותסרוק שערותיה.

וביאר הב"ח את דעת הרא"ש:

ומ"ש וכתב אדוני אבי הרא"ש ונוהגות הנשים וכו'. כלומר, דבזה יוצאות ידי שניהם. דאף השאלות לא אסר לכתחלה לחוף ביום היכא דאפשר לחוף בלילה, אלא היכא שיוצאת מן המרחץ בעוד היום גדול דמרחיקין החפיפה מן הטבילה. אבל אם מתחילין לרחוץ מבעוד יום וחופפת מבעוד יום ואינה יוצאת מן המרחץ עד שטובלת בלילה, פשיטא דאף השאלות מודה דמוטב זה ממה שתהא חופפת וטובלת הכל בלילה, דאיכא חששא דמהומה לביתה.

דהיינו, לפי השאלות אין בעיה בעצם זמן ההרחקה בין החפיפה לטבילה, אלא הבעיה היא בנתק שבין שתי הפעולות – החפיפה והטבילה – שנתק זה גורם לחשש שתיווצר חציצה על גוף האשה.

על פי זה יוצא, שמחלוקת רש"י והשאלות היא לא מחלוקת קוטבית של יום מול לילה, דהיינו שלרש"י חייבת לחוף ביום ולשאלות חייבת לחוף בלילה. אלא המחלוקת היא על המצב האופטימלי של החפיפה, איזו חפיפה מכינה את האשה לטבילה בצורה טובה יותר – חפיפה ביום או חפיפה בלילה¹¹.

¹⁰ סימן קצט.

¹¹ ואחר זמן ראיתי שכעין זה מבאר הב"ח את מחלוקתם של רש"י והשאלות: לשיטת רש"י מותר לה לחוף בלילה, אבל עדיף לחוף ביום. ולשיטת השאלות אם היא יכולה תחוף רק בלילה ולא ביום.

ה. פסיקת ההלכה

הב"י מצייין, שהרשב"א, הרמב"ם והרי"ף פוסקים כשאלתות, אבל אינו פוסק להדיא שהלכה כמותם. אמנם, בהקדמתו לבית יוסף הוא כותב שבדעתו ללכת ע"פ ב' עמודי הוראה, דהיינו ע"פ דעת הרוב מבין השלושה – הרמב"ם, הרי"ף והרא"ש. ולכן נראה, שכאן דעתו לפסוק כשאלתות, כיון שהרמב"ם והרי"ף סוברים כמותו. וכך פסק בשולחנו הטהור¹²:

חפיפה צריכה להיות לכתחלה סמוך לטבילתה. והמנהג הכשר שתתחיל לחוף מבעוד יום ועוסקת בחפיפה עד שתחשך, ואז תטבול. וכן מנהג כשר שאף על פי שחפפה, תשא עמה מסרק לבית הטבילה ותסרוק שם. הגה: ובשעת הדחק שצריכה לחוף ביום, או שא"א לה לחוף ביום וצריכה לחוף בלילה, יכולה לעשות (בית יוסף בשם הפוסקים ובשם הרמב"ם פ"ב דמקואות). ובלבד שלא תמהר לביתה ותחוף כראוי.

הגר"א¹³ כתב בהדיא, שמשמע שלדעת מרן החפיפה צריכה להיות סמוך לטבילתה, כדעת השאלתות שהיא דעת רוב הפוסקים. וכדי לצאת גם ידי שיטת רש"י, מביא השו"ע את המנהג המובא ברא"ש – שתתחיל לחוף מבעוד יום, ותעסקו בחפיפה עד שתחשך.

למעשה, אנו פוסקים כדעת השאלתות שצריכה לחוף בלילה, וכדי להרויח את שיטת רש"י אנו פוסקים כמנהג שהובא ברא"ש, דהיינו לחוף מבעוד יום עד שתחשך.

¹² סימן קצט סעיף ג.

¹³ סק"א.